

Hamārī adhyāpikā

Tanulmányok Indiáról
Négyesi Mária tiszteletére

Szerkesztette:
Ittész Máté

ELTE BTK Indológia Tanszék
Budapest
2018

Középkori kevert kasztok

Bevezetés

Közhelyszámba megy, hogy India társadalma a legkorábbi időktől fogva négy kasztra (*varṇa*) és számtalan alkasztra (*jāti*) tagolódik. Ismert, hogy a négy főkasztot már a *Rgveda* 10. *maṇḍalájának* 90. himnusza is említi.¹ Gyakran hallhatjuk azt az értelmezést, hogy a *jātik* a *varṇák*on belüli kisebb csoportok, ám ez nem teljesen felel meg annak, amit forrásainkban látunk. A *jāti* szó egyszerűen ’születés’-t, ’származás’-t jelent, illetve sokszor a *varṇák* keveredéséből származó utódokra (*miśrajāti*), valamint az ilyen „kevert kasztok” egymással való további elegyedésére is utal. Egy *jāti* ezen kívül, és főképp, egy foglalkozási csoportot, „céhet” is jelöl (vö. Dezső 2003: 55).

Az indiai kasztok kutatásának nemzetközi irodalma rendkívül kiterjedt,² és a témában magyar nyelven is olvashatók tanulmányok. Dezső 2003: 91–98 tartalmazza a *Mānavadharmasāstra* 10. fejezetének azt a részét, amely a kevert kasztokkal foglalkozik. Ruzsa 2013 a *śūdrákkal* szembeni kirekesztést tárgyalja. Gáthy 2017: 345–360 ismerteti a kasztrendszer modern vonatkozásait. Szintén friss kutatás a témában O’Hanlon–Hidas–Kiss 2015, amely nyomán ez a cikkünk is született.

Jelen tanulmányban tehát az indiai kevert kasztok világába nyújtunk betekintést, ahogy azt a 14–15. század körül konzervatív bráhmanikus környezetben leírták. A *Jātiviveka*, azaz *A kasztok elemzése* egy három fejezetből álló, verses formában írott mű, melynek második része 90 kevert kasztot sorol fel és ír le tömören, városi és falusi környezetből egyaránt, azok foglalkozásával és sokszor társadalmi státuszával, illetve rituális jogaival együtt. Érdekeség, hogy a kevert kasztok szanszkrit elnevezése mellett gyakran szerepel helyi (elsősorban maráthi) nevük is a szövegben.

¹ A himnuszt legújabb magyar fordítását tartalmazza Ruzsa 2006.

² Lásd Dezső 2003: 58–59 bibliográfiáját.

A munka szerzője Gopīnātha, egy marátha *brāhmaṇa* volt, és a *Jātiviveka* elkészítésének háttérében minden bizonnyal főleg praktikus okok játszhattak szerepet, ugyanis a hanyatló világban sokszor gyakorlati szükség van egyes személyek szülői háttérének pontos meghatározására mind vallási, jogi és foglalkozásbeli szempontokból, mind a szociális rend megfelelő fenntartásának érdekében. Ugyanakkor az olvasó gyakran érezheti azt, hogy a precíz definíciók és bonyolult kapcsolódások mögött talán egy nagyrészt idealizált, túlságosan is logikusan felépülő, sosemvolt társadalmi rend utáni vágyakozás húzódik meg. Gopīnātha munkája olyan korábbi nagy klasszikus műveket vesz kiindulópontul, mint a *Mānavadharmasāstra*, illetve a *Yājñavalkyasmṛti*, azok kevert kasztokra vonatkozó részeit azonban mind terjedelemben, mind részletességben jóval meghaladja. A *Jātiviveka* hasznosságát és népszerűségét mutatja, hogy a 16. században beemelték a *Paraśurāmapratāpa* című enciklopédikus műbe, ugyanebben az időszakban megszületett egy terjedelmesebb *Brhājātiviveka*, és Gopīnātha munkája hatással volt a *vāstuśāstrákra* is (O’Hanlon–Hidas–Kiss 2015: 112–114).

Az alábbiakban a *Jātiviveka* második fejezetének részletes parafrázelt összefoglalása következik, mindemellett az első és harmadik fejezetet is röviden bemutatjuk. A szanszkrit szövegnek egyetlen kiadása jelent meg nyomtatásban, Riccardo Nobile 1910-es munkája (Nobile 1910). Ez azonban megbízhatatlannak bizonyult, így az összefoglalások alapjául két eredeti kéziratot választottunk. Az első (cikkünkben „A” hivatkozással) a *Paraśurāmapratāpa*, amely tartalmazza a *Jātivivekát*, és amelyet a Bhandarkar Oriental Research Institute őriz Punéban, ahol a Viśrāmagyűjtemény 233. számú darabja, datálás nélkül. A második (cikkünkben „B” hivatkozással) egy *Jātiviveka*-kézirat, mely a British Libraryben található az 1969-es szám alatt; datálás nélküli, a katalógus hozzávetőlegesen 1700 körülire becsüli (Eggeling 1887: 518). Nobile kiadása ezt a kéziratot és az 1061a jelzetűt veszi alapul, 1638-as és 1639-es számokkal hivatkozva rájuk, melyek a katalógus sorszámjai.

Cikkünkben szanszkrit szöveget terjedelmi, valamint minőségi okok miatt nem tudunk közölni, de remélhetőleg valamikor a nem túl távoli jövőben elkészülhet egy kritikai kiadás is. Jelen összefoglalásunkban néhol, a nehezebben érthető, romlottabb és még megoldatlan szöveghelyeken a *Jātiviveka* „szatellitszövegeire” és más forrásokra támaszkodva, „néma” emendációkat alkalmazva rekonstruáljuk a leírásokat.

A *Jātiviveka* első fejezete: bevezető, *anuloma* és *pratiloma* származások

A *Jātiviveka* első fejezete többek közt a négy „alapkaszt” (*varṇa*) felsorolását (*brāhmaṇa*, *kṣatriya*, *vaiśya*, *śūdra*, azaz pap, harcos, dolgozó, szolga), valamint az ezek elfogadható, „természetes” (*anuloma*) és problematikus, „természetellenes” (*pratiloma*) keveredéséből származó utódok elnevezését tartalmazza. Az *anuloma* keveredésben az apa magasabb kasztú, a *pratiloma* keveredésben alacsonyabb kasztú.

A hat *anuloma* származás:

- *brāhmaṇa* apa + *kṣatriya* anya = *mūrdhāvasiktaka*
- *brāhmaṇa* apa + *vaiśya* anya = *ambaṣṭha*
- *brāhmaṇa* apa + *śūdra* anya = *niṣāda*
- *kṣatriya* apa + *vaiśya* anya = *māhiṣya*
- *kṣatriya* apa + *śūdra* anya = *ugra*
- *vaiśya* apa + *śūdra* anya = *karāṇa*

A hat *pratiloma* származás:

- *kṣatriya* apa + *brāhmaṇa* anya = *sūta*
- *vaiśya* apa + *brāhmaṇa* anya = *vaideha*
- *vaiśya* apa + *kṣatriya* anya = *māgadha*
- *śūdra* apa + *brāhmaṇa* anya = *caṇḍāla*
- *śūdra* apa + *kṣatriya* anya = *kṣattr*
- *śūdra* apa + *vaiśya* anya = *āyogava*

A fent felsorolt 12 fajta „kevert származás” újra keveredhet a négy *varṇá*val ($4 \times 12 = 48$). Az így előálló 48 *jāti* és az eredeti 12 *anuloma* és *pratiloma* kategória összesen 60 lehetőséget ad. Ezeket a *Jātiviveka* egyszerűen *prajā*knak, azaz alattvalóknak (vagy népnek) hívja később, harmadik fejezetében. Az első fejezet befejezésül tárgyal még nyolcféle házasságfajtát, tíz és további tizenkét fajta fiúgyermeket, köztük a házasságon kívül született utódok típusait is, akiket *kuṇḍān*ak hívnak, ha a férj még életben van, *golakān*ak, ha a férj már nem él.

A *Jātiviveka* második fejezete: kevert kasztok

A *Jātiviveka* második fejezete összesen kilencven kevert kaszt felsorolását és rövid leírását tartalmazza. Ezt a listát érdemes összevetni Kane 1941-es munkájának vonatkozó részével (Kane 1941: 69–104). Az összehasonlításból világosan kiderül, hogy az indiai kevertkaszt-kategóriák egyáltalán nem egyértelműek vagy egységesek a különböző forrásokban.³

1. *bhojaka/māgadha*: naptisztelő

Apja *brāhmaṇa*, anyja *puṣpaśekhara*. Sūrya napisten számára mutat be áldozatot. Egy *bhr̥jjakaṅthā*hoz hasonló. Nem végezhet olyan rítusokat, mint az apja.⁴

2. *devala/devalaka*: templomi pap

Apja *brāhmaṇa*, anyja *māgadha*. Viṣṇu-képmásokat tisztel, teste kagylóval és más szimbólumokkal jelölt. Templomi tevékenységből származik jövedelme. Nem szabad vele együtt étkezni, nem része a három felső kasztnak.⁵ Köznapi neve *vaḍuvā*.

3. *mūrdhāvasiktaka*: felkent

Apja *brāhmaṇa*, anyja *kṣatriya*. Királyi személy, a *kṣatriyáknál* feljebbvaló.

4. *sūta/sārathī*: kocsis

Apja *kṣatriya*, anyja *brāhmaṇa*. A *kṣatriyák dharmáját* követi, de alacsonyabb rendű azoknál. Elefántokkal és lovakkal foglalkozik. A *vaiśyadharmához* nincs joga.

5. *ambaṣṭha/vaidya*: orvos

Apja *brāhmaṇa*, anyja *vaiśya*. Feljebbvaló a többi *vaiśyához* képest a hat rituális cselekedet tekintetében. Emberek, lovak, elefántok orvoslásából él.⁶

³ Dezső 2003: 91–97 Kane munkája alapján sok kevert kasztot leír.

⁴ Az A kézirat hozzáteszt még egy naprituálé-leírást is.

⁵ Az A kézirat még megemlíti, hogy a *Mahābhārata Sāntiparvan* című fejezetében királyi törvényekkel kapcsolatosan is tevékenykedik, illetve különböző általános rítusokat végez. *Brāhmaṇacāṅdālān*ak tekintendő, és Manu szerint érintése beszennyez.

⁶ A kéziratok még idéznek Vāgbbhatától és Manutól (ez utóbbi csak az A kéziratban), miszerint egy gyógyító esetében az orvosi tankönyvek ismeretének hiánya elfogadhatatlan, és büntetést von maga után.

6. *māhiṣya*: asztrológus

Apja *kṣatriya*, anyja *vaiśya*. Nyolc jogosultságot élvez, hatvannégy tudományág ismerője. Megélhetését asztrológiából, madárjósáslásból és a hangok tudásából szerzi.⁷

7. *rathakāra*: kocsigyártó

Apja *māhiṣya*, anyja *karaṇa*. Szent fonalat nem visel, és még a *śūdradharmā*hoz sincs joga. Megélhetését kézművesként keresi, kézműves tankönyvek alapján dolgozik. Köznapi neve *bāḍhai*.

8. *pāraśava/svarṇakāra*: aranyműves

Apja *brāhmaṇa*, anyja *śūdra*. Magasabb státuszú a *śūdrák*nál, nagyszerű *śūdrának* nevezik, és a *śūdradharmát* követi. Arannyal foglalkozik.⁸

9. *ābhīra*: tehénpásztor

Apja *brāhmaṇa*, anyja *māhiṣya*. Egy gazdaságban lakik, ahol bőséges takarmány és víz áll rendelkezésre. Teheneket, bivalyokat tart, és tejtermékeket árusít. A *śūdrák*nál alacsonyabb rendű. Köznapi neve *gaulī*.

10. *bhr̥jjakaṇṭha*: bárd

Apja *vrātya*, azaz *samskārák* (átmeneti rítusok) nélküli *brāhmaṇa*, anyja *brāhmaṇa*.

11. *āvartaka*: bárd

Apja *bhr̥jjakaṇṭha*, anyja *brāhmaṇa*.

12. *kaṭadhāna*: bárd

Apja *āvartaka*, anyja *brāhmaṇa*.

13. *puṣpaśekhara*: bárd

Apja *kaṭadhāna*, anyja *brāhmaṇa*. Köznapi neve *vaiṣṇava*. A fenti négyféle bárd (11–13.) énekeket, történeteket ad elő helyi nyelveken. A *śūdradharmát* sem követik.

⁷ Az A kézirat még idéz egy asztrológia-tankönyvből.

⁸ A kéziratok még idéznek Yājñavalkyától és Manutól (ez utóbbi csak az A kéziratban), miszerint egy tisztességtelen vagy hamisító aranyművesnek szigorú testi csonkítás, illetve halálbüntetés jár.

14. *ugra*: harcos

Apja *kṣatriya*, anyja *śūdra*. Kegyetlennek mondják, karddal és lándzsával küzd, harcban tehetséges. A *śūdradharmát* követi. Köznapi neve *rāyutara*.

15. *nāpita/kuntalaka*: borbély

Apja *māgadha*, anyja *ugra*. Bobbélyként dolgozik borotvával. Szakállt nyír, körmöt vág. A faluban él, a *varṇákat* szolgálja. A *śūdráknál* feljebbvaló.⁹

16. *aparanāpita*: másik borbély

Apja *brāhmaṇa*, anyja *śūdra*. A *śūdráknál* feljebbvaló.

17. *jhalla/rājaguru*: díjbirkózó-tanító

Apja *vrātya kṣatriya*, anyja *śūdra* vagy *kṣatriya*. A *śūdradharmát* követi. Hercegek tanítója kard- és lándzsahasználatra. Saját *dharmáját* örzi.

18. *malla*: díjbirkózó

Apja *jhalla*, anyja *kṣatriya*. Erejére büszke, udvari fesztiválokon szerepel. A *śūdradharmát* követi.

19. *vaitālika*: vándorénekes

Apja *vaiśya*, anyja *śūdra*. A *śūdráknál* alábbvaló. Királyok és *brāhmaṇák* erényeit énekli meg. Énekekből és a *kāmasāstrából* él.

20. *kāyastha*: írnok

Apja *vaideha*, anyja *māhiṣya*. Különbőféle régiók írását használva rögzít dolgokat. Számtanban, algebrában, aritmetikában is jártas. A *śūdráknál* alábbvaló. Öt *samskārára* jogosult.¹⁰

21. *caccuka/cuccuška/chattradhara*: ernyőhordozó

Apja *brāhmaṇa*, anyja *vaideha*. Királyi ernyőhordozó. Köznapi neve *vārī*.¹¹

⁹ A kéziratok még idéznek Manutól (ez csak az A kéziratban) és a *Mahābhāratából*, miszerint az emberek haja, körme, foga rendezett kell, hogy legyen.

¹⁰ A kéziratok még részletezik a *samskārákat*, köztük az említett ötös csoportot. Az A kézirat felsorol további tiszteletteljes megszólításokat is, majd mindkettő különböző bukást okozó cselekedeteket taglal.

¹¹ Az A kézirat még megjegyzi, hogy vizet is árul az összes *varṇa* tagjainak, és a *śūdráknál* feljebbvaló.

22. *pauṣṭika/dolāvāhaka*: királyi hordszékvivő

Apja *brāhmaṇa*, anyja *niṣāda*.¹² Hordszékét visz, járása szilárd. Kecskéket terel, szamarakat tart. Köznapi neve *kāhārā/kaura*.

23. *maṅgu/tāvaḍiā*: börtönszolga

Apja *brāhmaṇa*, anyja *vandin*.¹³ Gonosz bűnözőket fog el a városban vagy faluban, és börtönbe veti őket.

24. *kāṃsāra/kāṃsyakāra*: bronzöntő

Apja *brāhmaṇa*, anyja *ambaṣṭha*.¹⁴ Különbéféle bronzedényeket készít. Élete a *śūdrák* törvényét követi.

25. *kumbhakāra/āvṛtta*: fazekas

Apja *brāhmaṇa*, anyja *ugra*.¹⁵ Agyagedényeket készít, és rangja a *śūdráénál* alacsonyabb.

26. *tāmrakuṭṭaka/tāmbaṭa*: rézműves

Apja *kṣatriya*, anyja *pāraśava*.¹⁶ A *kāṃsārák* társaságát keresse. Rézlemezekkel dolgozik. A tankönyvek *kīnāśának* is hívják.

27. *vaidehika*: háremőr

Apja *vaiśya*, anyja *brāhmaṇa*. Királyi szolgálatban áll, a háremhölgyeket őrzi. A háremhölgyek bevételeből él. Nem éri el a *śūdrák* rangját sem.

28. *panyāṅganā*: kurtizán

Apját, anyját nem említi a szöveg.¹⁷ A kerítő az ura.

29. *niṣāda/kṣattr*: vadász

Apja *śūdra*, anyja *kṣatriya*. A *varṇák*on kívül áll, a *śūdrák* alatti szinten él. Hálót, hurkot, csapdát használ a vadászathoz. Erdőkben barangol, vad természetű, vadakat ejt, húst és mézet árul.

¹² Ennek apja *brāhmaṇa*, anyja *śūdra*.

¹³ A *vandin* apja *vaiśya*, anyja *kṣatriya*.

¹⁴ Ennek apja *brāhmaṇa*, anyja *vaiśya*.

¹⁵ Ennek apja *kṣatriya*, anyja *śūdra*.

¹⁶ Ennek apja *brāhmaṇa*, anyja *śūdra*.

¹⁷ A kéziratok itt hosszasan idézik a témában a *Śūdrācāraśiromaṇi*t és olyan *kāmasāstraműveket*, mint például a *Ratirahasya*, utalva a kurtizánok által kultivált 64 művészetre és a nyolc élvezetre (*bhogāṣṭaka*), valamint tanácsokat adnak fiatal embereknek.

30. *mālākāra*: virágfüzérkészítő

Apja *māhiṣya*,¹⁸ anyja *niṣāda*. Virágokat termeszt, füzéreket készít.

31. *sūda/sūpakāra*: szakács

Apja *sūta*,¹⁹ anyja *vaideha*. A négyfajta alapételt főzi ízlése szerint. Ismeri az ízek típusait és az ételek orvosi hatását.²⁰

32. *maitreya/ḍhokanakāra/ḍhoṅkaṅekāru*: harangozó

Apja *vaideha*, anyja *āyogava*. Vész esetén félreveri a harangot, és reggel kelti az embereket. Hősi énekekből, dalokból származik megélhetése.

33. *veṇa/lāghavī*: zenész

Apja *vaidehika*, anyja *ambaṣṭha*. Hangszereken gyakorol.

34. *śuddhamārgaka/vādinī*: vándorzenész

Apja *māgadha*, anyja *māhiṣya*. Énekel, és négyféle hangszerezen játszik.²¹

35. *sairandhra/mardanī*: fodrász és masszőr

Apja *kāyastha*, anyja *āyogava*. Lábmosást végez, és kontyot készít, valamint olajos-illatszeres masszázst nyújt. Felesége a 64 művészet tudója, a szépség és erény szolgáltatója, a díszítés mestere.

36. *jāṅghika*: levélhordó

Apja *niṣāda*, anyja *ugra*. *Brāhmaṇā*knak dolgozik. Sebesen szeli át az országokat.

37. *bhasmānkura*: „hamuban fogant”

Ha saiva vagy pásupata aszkéták, akik gyakran kenik be testüket hamuval, és hamuágyon alszanak, összeállnak *śūdra* prostituáltakkal, születő gyermekük a *bhasmānkura*. Haját aszkétakontyban viseli, testét hamuval fedi. A *Śiva-liṅgāt* imádja, *Śivának* ajánl fel bételt és más ételadományokat.²²

¹⁸ Ennek apja *ḥṣatriya*, anyja *vaiṣya*.

¹⁹ Ennek apja *ḥṣatriya*, anyja *brāhmaṇa*.

²⁰ Itt a kéziratok Vāgbhaṭa *Aṣṭāṅgahṛdayasamhitā*ját idézik (1, 1, 14cd–16ab) a különböző ízekről.

²¹ Itt a kéziratok egy bizonyos zenetankönyvet (*saṅgītaśāstra*) és az Amara-féle lexikont idézik a dalok három fajtájával és a négyféle hangszerevel kapcsolatban.

²² A kéziratok itt hosszasan idézik az úgynevezett *Śivadharm*a-korpusz alapszövegeit (*Śivadharm*a, *Śivadharmottara*): milyen egy saiva aszkéta megjelenése?; hogyan végzi rituális hamufürdőjét?; milyen rózsafüzért használ?; stb. A *bhasmānkura jāti* témáját körüljárja Kiss Csaba (megj. alatt).

38. *kṣemaka/dvārapāla*: ajtónálló
Apja *kṣattr*, anyja *ugra*.

39. *kuṣīlava*: színész és bárd
Apja *ambaṣṭha*, anyja *vaideha*. Énekes-táncos, aki országról országra vándorol.

40. *bhrukumśa/nātocā*: táncos
Apja *āyogava*, anyja *māgadha*. Táncol, és táncot tanít hölgyeknek.

41. *nirmaṇḍalaka/melhārā*: nyilkészítő
Apja *ābhīra*, anyja *ṛttaka*. Nyilakat készít kócsagtollvéggel.

42. *śālakya/selhāra/maṇiyārā/narālu*: ékszerész
Apja *mālākāra*, anyja *kāyastha*. Drágakövekkel, elefántcsonttal, kristályokkal foglalkozik. A *śūdráknál* alábbvaló.

43. *śālmala*: dohányárus
Apja *maṅgu*,²³ anyja *kumbhakāra*. A *śūdráknál* alábbvaló. Kúszónövényekkel, bétellel foglalkozik.

44. *śilindha/mardani/śālmala/vāṭai*: masszőr
Apja *malla*, anyja *kṣatriya*. A *śūdráknál* alábbvaló. Masszírozással foglalkozik.

45. *naṭa/bahurūpī/kolhāṭi*: színész
Apja *śilindha*, anyja *kṣatriya*. A *śūdradharmánál* alábbvaló. Szinjátszással foglalkozik.

46. *āndhāsika/rādhavaṇu*: szakács
Apja *vaidehika*,²⁴ anyja *śūdra*. Különféle ételeket készít és árul.

47. *vatsaka/vacchaka/govārī*: tehénpásztor
Apja *vaiśya*, anyja *kārin*.²⁵ A *śūdradharmánál* alábbvaló.

²³ Ennek apja *brāhmaṇa*, anyja *vandin*. A *vandin* egy *vaiśya* apa és egy *kṣatriya* anya leszármazottja.

²⁴ Ennek apja *vaiśya*, anyja *brāhmaṇa*.

²⁵ Ennek apja *vaiśya*, anyja *śūdra*.

48. *chāgalika*: kecskepásztor

Apja *khetadhāra*, anyja nem derül ki világosan a szövegből. A *sūdrā*knál alábbvaló. Kecskéket őriz.

49. *śayyāpālaka*: királyi ágygondnok

Apja *maṅgu*, anyja *sairandhra*. A királyi ágygal kapcsolatos tevékenységeket végez.

50. *karmacāṅḍāla/dola*: kubikus

Apja *saṃnyāsī brāhmaṇa*, anyja *brāhmaṇa* özvegy. *Cāṅḍāla* státuszba lecsúszott személy. Vele érintkezni nagy bűn.²⁶

51. *karmacāṅḍālavānitā/bhrātastrī/suṅekātā*

Cāṅḍāla státuszba lecsúszott nő. Származási helye és bőrszíne változó.

52. *maṅḍalaka*: kutyatartó

Apja *puṣpaśekhara*, anyja *karmacāṅḍāla*. Az uralkodó alkalmazza, kutyákat tart vadászatra és egyéb célokra.

53. *āyogava/pātharavaṭu/iṭārā/cūnādā*: kőműves

Apja *sūdra*, anyja *vaiśya*. A *sūdrā*knál alábbvaló. Nyolcféle munkát végez kövel. Vakolatot, berakást, burkolatot készít.

54. *sindolaka/rāvaṇā/śavaṇa/śūcika/sipa*: szabó

Apja *sūdra*, anyja *vandin*. A négy *varṇā*nál alábbvaló. Anyagokat színez, és belőlük ruhákat készít.

55. *krodhaka/kukkuṭika/dhāve/yādi*: pénzverő

Apja *sūdra*, anyja *niśāda*. Nyolcféle fémből készít pénzerméket pénzverdében. Az *antyajā*kkal egyenlő.²⁷

56. *lohakāra/ulmuka*: kovács

Apja *ṣatriya*, anyja *māgadha*. Vassal dolgozik. A négy *varṇā*nál alábbvaló. Az *antyajā*knál feljebbvaló.²⁸

²⁶ Ez megegyezik a 73. kevert kaszt leírásának elejével. Itt az 51–52. kategória bevezetője.

²⁷ A kéziratok még részletezik a nyolcféle fémeket. Az *antyajā*król lásd Kane 1941: 70–71.

²⁸ Az A kézirat még felsorol vasfajtákat, illetve hatékony fegyvertípusokat.

57. *mañjūṣa/rajaka*: mosóember

Apja *ugra*, anyja *vaidehika*. A négy *varṇánál* alábbvaló. Az *antyaják* között az első. Ruhákat mos.

58. *maukalika/telī*: olajárus

Apja *vaidehika*, anyja *ugra* vagy *pāraśava*. Olajsajtótól üzemeltet, olajat árusít. Az *antyajáknál* feljebbvaló. A városon kívül lakjon.

59. *sūtradhāra/bahūrūpī/jalamandapī*: színész

Apja *āyogava*, anyja *rathakāra*. Képzett a *Nāṭyaśāstrāban*. A városon kívül lakjon. A királyi udvarban lép fel. Négyféle előadásmódot ismer, helyi nyelven is.²⁹

60. *kuravinda/pātolekāru*: selyemruhakészítő

Apja *kumbhakāra*, anyja *kukkuṭa*. Szép selyemruhákat készít. Az *antyajákkal* egyenlő.

61. *śābara/sālī*: szabó

Apja *āvartaka*, anyja *vena*. Az *antyajáknál* alábbvaló. Ragyogó ruhákat készít.

62. *saukhira/rakoṣatā*: takács

Apja *kukkuṭa*, anyja *ābhīra*. Kelméket sző.

63. *nihlārī/nīlikartṛ*: kékfestő

Apja *ābhīra*, anyja *kukkuṭa*.

64. *śākhilya/terivā*: speciális borbély

Apja *nāpita*, anyja *mārga*. Alacsonyrendű. Intim testrészeket borotvál.

65. *bandhula/dhāvaṇā/jhārā*: aranylelő

Apja *maitreya*, anyja *jāṅghika*. A legalacsonyabb rendű a *jātik* között. Aranyművesboltok előtt aranyzemcséket keresgél a földön.

66. *pāśulaka/bhāmā*: turbánkészítő

Apja *pauṣṭika*, anyja *niṣāda*. Turbánokat készít.

²⁹ A kéziratok még utalnak a *Nāṭyaśāstra* egyes részeire.

67. *aurabhra/dhaṇigaru*: pásztor

Apja *bhr̥jjakaṇṭha*, anyja *chāgala*. Juhokat nevel a gyapjújukért.³⁰

68. *mahāngu/uṣṭrapālaka/kanhokāra*: tevehajcsár

Apja *kṣemaka*,³¹ anyja *āvartaka*. Tevéket hajt, tejet, joghurtot árul.

69. *romika/loṇārā*: sótermelő

Apja *malla*, anyja *āvartaka*. Sótartalmú vízből gödrökben sórt nyer ki.

70. *dhigvaṇa/mocī*: nyeregkészítő

Apja *brāhmaṇa*, anyja *āyogava*. Nyeret készít bőrből, valamint cifra lószerszámokat.

71. *meda/gomada/goḍu*: hegylakó

Apja *vaideha*, anyja *kārāvara*. Vadhúsból él, az *antyajákkal* egyenrangú. Erdőkön-hegyeken lakik.

72. *kaivarta/dhivaru*: halász

Apja *pārāśava*, anyja *āyogava*. Az *antyajáknál* is alávalóbb. Hálóval halakat és más vízi élőlényeket fog ki. Csónakkal viszi át az embereket a folyókon, ebből származik jövedelme.

73. *dola/voḍu*: kubikus

Egy önmegtartóztatást vállalt *brāhmaṇa* megkíván egy *brāhmaṇa* özvegyasszonyt: ebből születik a *dola*, kinek érintése nagy bünt jelent. Ő egy *cāṇḍāl* státuszba lecsúszott személy. Medencéket, kutakat ás ki.

74. *pulkasa/kolī*: solymár

Apja *niśāda*, anyja *śūdra*. Rangja az *antyajáké*. Vadászatból él. Sólymot nevel, azzal vadászik.³²

75. *kārāvara/cāmāru*: tímár

Apja *niśāda*, anyja *dhigvaṇa*. Az *antyajáknál* is alávalóbb. Szandált, bőrpáncélt és lószerszámot készít. Tehenek és bivalyok bőrének eladásából él.

³⁰ Az A kézirat itt a *Mānasollāsāt* idézi a juhok különböző fajtáiról.

³¹ A kéziratok itt megerősítik, hogy a *kṣemaka* ajtónálló.

³² Itt az A kézirat röviden idézi a *Mānasollāsāt* a sólymok fajtáinak kérdéskörében.

76. *pauṣkala*: pálinkakészítő

Apja *veṇa*, anyja *ābhīra*. Alávaló, minden *dharmán* kívül esik. Alkoholt készít, például *gauḍīt*, *peṣṭīt* és *mādhvīt*, és ezeket árulja. Egy *brāhmaṇa* ne igyon pálinkát. Köznapi neve *ābhīri* és *kīlālu*.

77. *maṅguṣṭa*: robbantó

Apja *kaivarta*, anyja *jāṅghika*. Érinthetetlen. Lőport készít, és szorosokat tágít.

78. *citrakāra/bhoḍavā*: festő

Apja *kumbhakāra*, anyja *dhigvaṇa*. Színes képeket készít. Fazekakat is díszít, sokoldalú, többféle dologgal foglalkozik. A periférián él.

79. *kiṃśuka/buruḍī*: bambusztárgykészítő

Apja *dhīvara*, anyja *kuruvinda*. Az *antyaják*hoz tartozik. Bambusztálakat és -dobozokat készít.

80. *āhituṇḍika/gāruḍī*: kígyóbüvölő

Apja *niṣāda*, anyja *vaideha*. A hét *antyaja* kaszttal egyenrangú. Mérgekígyókat tesz dobozba, és őket büvöli.

81. *durbhara/ḍoharu*: börtömlőkészítő

Apja *āyogava*, anyja *dhigvaṇa*. Börtömlőket készít kecske és más állatok bőréből. Ő a legelső *antyaja*.

82. *śaunika*: mézárós

Apja *karmacāṇḍāla*, anyja *dhīvara*. Kecskét, juhot vág, és annak húsát árulja. Az *antyajáknál* is alávalóbb. Köznapi nevén *oḍu*.

83. *gholika/undiramārā*: patkányirtó

Apja *vyādha*, anyja *āhituṇḍika*. Egeret és egyéb föld alatt és üregekben élő rágcsálókat irt. Ebből származik bevétele. A *niṣāda* rangját sem éri el. Úgy mondják, ő az egerek végzete.

84. *yāvasika*: lovász

Apja *pāśulaka*, anyja *pulkasa*. Lovak szőrét gondozza, mestersége hasonlatos a *śākhilyáé*hoz, aki borotvál.

85. *caṇḍāla/cāṇḍāla*: alávaló

Apja *śūdra*, anyja *brāhmaṇa*. Véletlen érintése után mindenkinek fürdő javasolt ruhástul. A *caṇḍāla* csak a városon kívül lakhat. Minden dharmikus jogtól meg van fosztva. A bűnözőket ő végzi ki, ruháikat elveszi, ebből él.

86. *turuṣka*: „török”

Apja *sairandhra*, anyja *meda*, titkos kapcsolat révén. Még a *caṇḍāla* is jobb nála. Könyörtelen, beszéde barbár. Nyugatról származik, *mlecchaföld*ről. Teheneket gyilkol. *Mlecch*ául ne beszéljen senki, ha jót akar. Erőszakból él.

87. *śvapāka/māhāru*: kutyaütő sintér

Apja *cāṇḍāla*, anyja *pulkasa*. Helye a városon kívül. Teheneket, szamarakat, kutyákat lop a faluból.³³

88. *domba*: halottégető

Apja *cāṇḍāla*, anyja *niṣāda*. A hullaégetőben lakik. Vigyáz a holttestekre, azok ruháját elveszi, és *satī* nőknek „segédkezik”, akik férjük halála után a máglyahalált választják. Fahasábokat árul a hamvasztáshoz.

89. *plava*: guberáló

Apja *cāṇḍāla*, anyja *andhra*. Elhullott állatokat, úgymint lovat, tevét, szamarat zsákmányol a faluból, húst eszik. Köznapi nevén *hādī*.

90. *śvapaca/māga*: rablógyilkos, erőszaktevő

Apja *cāṇḍāla*, anyja *meda*. „Kutyafőző/kutyaevő.” Érinthetetlen.³⁴

³³ Itt a kéziratok még Manut idézik: „alacsony származásúak számára az önfeláldozás érdem” (*Mānavadharmasāstra* 10, 62).

³⁴ A szöveg itt Manut idézi a *varnák* keveredéséről (*Mānavadharmasāstra* 10, 61), majd a *śvapacá*król és a *cāṇḍālák*ról értekezik.

A *Jātiviveka* harmadik fejezete: társadalmi csoportok

Gopīnātha ebben az utolsó fejezetben kitágítja a perspektívát a teljes lakosságra, és alapvetően a *samūha* 'gyülekezet' szót használja a társadalmon belüli csoportok leírására. A gyülekezetek száma elsődlegesen tizenhét, de megemlíti még hét *antyaja* közösséget és néhány további alkategóriát is.

Bibliográfia

Források

Gopīnātha: *Jātiviveka* = British Library MS No. 1969 (lásd Eggeling 1887: 518, no. 1638)
Mānavadharmasāstra = SHASTRI, Jagdish Lal (ed.) 1983: *Manusmṛti. With the Sanskrit Commentary Manvartha-Muktāvalī of Kullūka Bhaṭṭa*. Delhi, Motilal Banarsidass.
Paraśurāmapratāpa = Bhandarkar Oriental Research Institute MS No. 233 a Viśrāma-gyűjteményben

Szakirodalom

DEZSŐ Csaba 2003: Az ókori India. In: JANY János (szerk.): *Szemelvények az ókori Kelet jogforrásaiból. Válogatás az ókori Irán, India és Kína jogemlékeiből*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 49–98.
 EGGELING, Julius 1887: *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office*. London, Secretary of State for India in Council.
 GÁTHY Vera 2017: *India. A múltból a jövő felé*. Budapest, Typotex – Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
 KANE, Pandurang Vaman 1941: *History of Dharmaśāstra. Ancient and Mediaeval Religious and Civil Law*. Vol. 2. Pt. 1. Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute.
 KISS Csaba [megj. alatt]: The Bhaṣmānkura in Śaiva texts. In: *Proceedings of the VISCOM conference 'Tantric Communities in Context: Sacred Secrets and Public Rituals.'* Vienna, February 2015.

- NOBILE, Riccardo 1910: Notizie sulle sotto-caste nell'India estratte, pubblicate e tradotte dai codici inediti del Jativiveka. *Atti della Reale Accademia di Archeologia, Lettere et Belle Arti (Napoli)*. Nuova serie 1, 65–94.
- O'HANLON, Rosalind – HIDAS Gergely – KISS Csaba 2015: Discourses of Caste Over the longue durée: Gopīnātha and Social Classification in India, ca. 1400–1900. *South Asian History and Culture* 6, 102–129.
- RUZSA Ferenc 2006: Puruṣa és Ymir. Az összehasonlító mitológia kísérleti ellenőrzése. *Keréknymok* 1, 5–22.
- 2013: Miért nem léphet be a sűdra a szentélybe? In: DÉRI Balázs – VARGA Benjámín – VÉR Ádám (szerk.): *Conversio. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2011. szeptember 22–23-án tartott vallástudományi konferencia előadásai*. Budapest, ELTE BTK Vallástudományi Központ, 283–288.